

Το Γερμανικό Κατοχικό Δάνειο: *Επισκόπηση, Θέσεις, Αλήθειες και Προοπτική Σμχος (ΜΗ) ε.α. – Ανώτερο Στέλεχος ΝΑΤΟ (Τέως)- Msc*

Εισαγωγή

Πολλές φορές τα τελευταία δύο χρόνια ξεκίνησα να μελετήσω το θέμα του Γερμανικού Κατοχικού Δανείου (*μάλιστα κάποια φορά μου το είχε αναθέσει το ΕΛ.Ι.Σ.ΜΕ.*), κάποιες φορές αφιέρωσα και ολόκληρες μέρες για να διαβάσω αναλύσεις και μελέτες (*της τάξης αρκετών Megabytes*). Αλλά πάντοτε είχα μεγάλα κενά, απορίες και ερωτήματα. *Το κυρίαρχο ερώτημα ήταν:*

‘Μα κανένας πρωθυπουργός της Ελλάδας; Από τις τρεις γενιές των Παπαυδρέου, τον Πλαστήρα, τον Παπάγου, τις δύο γενιές των Καραμανλήδων, τον Φάλλη, τον Μητσοτάκη, τον Σημίτη (ακόμη και του Παπαδόπουλο) και τους διάφορους υπηρεσιακούς και συγκυβερνώντες και τους αναριθμητούς υπουργούς των Εξωτερικών; Δεν βρέθηκε ΕΝΑΣ να αξιώσει κατηγορηματικά και εγγράφως την αποπληρωμή του κατοχικού δανείου;’

Πίστευα (*και πιστεύω*) ότι όλοι τους ήθελαν το καλύτερο για την Ελλάδα (*ο καθένας με τον τρόπο του*). Και σταματούσα την μελέτη.

Στα μέσα του Ιουλίου, μετά την επίσκεψη του Γερμανού υπουργού των οικονομικών Δρ. Wolfgang Schaueble στην Αθήνα, σε μια πρωινή εκπομπή του τηλεοπτικού σταθμού ΣΚΑΪ παρακολούθησα μια αντιπαράθεση του πρώην υπουργού Εθνικής Οικονομίας Νίκου Χριστοδουλάκη με τον γνωστό δικηγόρο Γιώργο Στεφανάκη. Ο πρώτος, σφοδρός διεκδικητής της επιστροφής του κατοχικού δανείου (*εκτιμώντας μάλιστα και το ύψος του σε 13Bn€, το οποίο κατά τον ίδιο φτάνει για να ξεχρεώσει το μερίδιο της δανειακής βοήθειας, που έδωσε η Γερμανία στην Ελλάδα, στο πλαίσιο Μνημονίου!*). Ο δεύτερος επιχειρηματολογούσε ότι το κατοχικό δάνειο έχει τελεσιδικώς διαγραφεί από το νόμο του υπουργού Αλέξανδρου Σβάλου το 1944. Μου έκανε εντύπωση ότι στην αντιπαράθεση ο πρώην τσάρος της οικονομίας (*που λόγω θέσης έπρεπε να ήξερε πολλά για το θέμα*) άκουσε με φανερή δυσφορία τα αντεπιχειρήματα του συνομιλητή του, χωρίς να δώσει ούτε μια στοιχειώδη έγκυρη απάντηση. Είπα μέσα μου *‘Τάσο, άνοιξε πάλι το θέμα και τουλάχιστον να το συνοψίσεις χωρίς σχόλια και προτάσεις, αυτά άφησε τα στους αναγνώστες, οι οποίοι το λιγότερο έχουν τον κοινό νου να καταλάβουν το θέμα.’*

Έτσι στη συνέχεια θα παρουσιάσω συνοπτικά: το ιστορικό του δανείου, τις συμφωνίες, επισημάνσεις επί των συμφωνιών, το νόμο Σβάλου και την απόφαση του ΑΕΔ 25/2012, το ύψος του κατοχικού δανείου, τις Ελληνικές διεκδικήσεις, θέσεις και ανακινήσεις του θέματος επιστροφής του δανείου, τις Γερμανικές θέσεις για το κατοχικό δάνειο, τη νομική διάσταση της διεκδίκησης της αποπληρωμής του δανείου και την προοπτική αποπληρωμής του δανείου.

Το Ιστορικό του Δανείου

Στις 14.3.1942, στη Ρώμη, η Δημοσιονομική Διάσκεψη Εμπειρογνομόνων της Ιταλίας και της Γερμανίας αποφάσισε τη σύναψη συμφωνίας των δύο δυνάμεων κατοχής αφορώσα την Ελλάδα. Την υπέγραψαν οι πληρεξούσιοι της Γερμανίας και Ιταλίας στην Ελλάδα, Αλτενμπουργκ - Γκίτζι. Στην Ελλάδα η συμφωνία ανακοινώθηκε την 23.3.1942 (*ρηματική διακοίνωση 160/23.3.1942 του Αλτενμπουργκ και σημείωμα Ν.04/ 6406/461/23.3.1942 του Γκίτζι*). Ο Έλληνας υπουργός Οικονομικών έδωσε εντολή στην Τράπεζα της Ελλάδας (ΤτΕ) να συμμορφωθεί προς τη ρηματική διακοίνωση του Γερμανού πληρεξουσίου (*Έγγραφο ΕΠ 409/2.4.1942*).

Οι Συμφωνίες

Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται το περιεχόμενο της αρχικής συμφωνίας:

Στις 2.12.1942 & 18.5.1943, (έκθεση επιτίμου αντιπροέδρου Αρείου Πάγου, Ι. Παπανικολάου¹), υπογράφηκαν μεταξύ των τότε τριών κυβερνήσεων και νέες συμφωνίες που περιείχαν συνοπτικά νέα στοιχεία, όπως:

Συμφωνία 2.12.1942

α) Τα ποσά του δανείου είναι συμβολικώς αναπροσαρμοζόμενα, δηλαδή είναι διατυπωμένα σε σταθερό νόμισμα.

β) Ο δανεισμός λήγει την 1/4/1943, οπότε και αρχίζει η άτοκη επιστροφή τους, ανεξάρτητα, από το πότε λήγει ο πόλεμος.

γ) Οι μηνιαίες δαπάνες κατοχής από 1,5 Δισ. δρχ της αρχικής συμφωνίας αυξάνονται σε 8 Δισ. δρχ.

δ) Οι λογαριασμοί θα πληρώνονται από τον Απρ. 1943 σε μηνιαίες δόσεις που αντιστοιχούν στο 10% του συνόλου των εν λόγω λογαριασμών την 31/3/1943. Διατηρήθηκε η ρήτρα άτοκου δανείου.

Συμφωνία 18.5.1943.

α) Καταργείται ο περιορισμός των 8 Δισ. Δρχ μηνιαίως, που θέσπιζε η πρώτη τροποποίηση της 2.12.1942.

β) Εκτός τιμαρίθμου τροφίμων της συμφωνίας της 2.12.1942, λαμβάνονται υπ' όψιν και οι τιμαρίθμοι ημερομισθίων, οικοδομικών υλικών και καυσίμων. Και

γ) Η συμφωνία ισχύει από 1.4.1943.

Η Αρχική Συμφωνία της 23/3/1942

Επισημάνσεις επί των Συμφωνιών

Οι βασικές επισημάνσεις επί των συμφωνιών είναι:

(α) Το κατοχικό δάνειο των συμφωνιών ήταν άτοκο (μηδενικό επιτόκιο).

(β) Το κατοχικό δάνειο είναι σε δραχμές και όποια ποσά αναφέρονται στον τύπο (χρυσές λίρες, δολάρια κ.λπ.), είναι αυθαίρετες εκτιμήσεις και αναλύσεις, που δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματικότητα. Άλλωστε, σύμφωνα με την προϋπάρχουσα ελληνική νομοθεσία (άρθρο 5422/32) κάθε δάνειο της ΤτΕ έπρεπε να αποδίδει δραχμικές οφειλές.

(γ) Οι Γερμανοί αποπλήρωσαν κάποιες δόσεις των δανείων. Μία εξ αυτών την 6/10/1944, λίγο πριν την αποχώρησή τους.

(δ) Οι μηνιαίες αναλήψεις των Γερμανών και Ιταλών από την ΤτΕ, όπως φαίνεται από τον πίνακα, αυξάνονταν υπερβολικά από μήνα σε μήνα (το πιθανότερο λόγω του υψηλού πληθωρισμού) από 5426 ΕΔρχ τον Ιανουάριο/1942, σε 14250 ΕΔρχ τον Μάιο/1942, σε 34000 ΕΔρχ τον Ιανουάριο/1943.

(ε) Ενώ η αναλογία αναλήψεων των Γερμανών και Ιταλών, σύμφωνα με την αρχική συμφωνία ήταν 1:1 στην πράξη, όπως φαίνεται και στον παραπάνω πίνακα, ήταν ~2:1.

Συμφωνία Μαρτίου 1942	
Ο Πληρεξούσιος του Ράιχ δια την Ελλάδα	
Αθήνα 23 Μαρτίου 1942	
Αριθμός 160	
Κύριε Πρωθυπουργέ, Λαμβάνω την τιμή να φέρω εις γνώσιν της υμετέρας εξοχότητος διαφόρους συμφωνίας οι οποίαι συνεφωνήθησαν εν Ρώμη μεταξύ της κυβερνήσεως του Ράιχ και της Βασιλικής Ιταλικής Κυβερνήσεως. Αι συμφωνία αποσκοπούν εις την ανακούφισιν της ελληνικής οικονομίας. Ομοίως νέα ρύθμισις των εξόδων της κατοχής θα υποστηρίξει την Ελληνικήν Κυβέρνησιν εις τας προσπάθειάς αυτής ν' αντεπεξέλθῃ εις τας οικονομικάς υποχρεώσεις.	
I. Οικονομικά Μέτρα	
1) Η Κυβέρνησις του Ράιχ και η Βασ. Ιταλική Κυβέρνησις είναι σύμφωνοι ότι εν τω συμφέροντι της διατήρησεως της δυναμικότητος της ελληνικής οικονομίας επιβάλλεται όπως περιορισθῶσιν τα έξοδα κατοχής εντός ὅσων το δυνατόν στενοτέρων ὁρίων.	
2) Τοῦτο ἔνεκεν αἱ δύο Κυβερνήσεις ἀπαφάσισαν ὡπως περιορίσωσιν τας ὑπὸ της Ελληνικῆς Κυβερνήσεως καταβλητέα έξοδα κατοχής εἰς μηνιαίας πληρωμάς κατὰ δόσεις εἰς 1.500 Ἐκατομ. Δραχμῶν. Το ποσὸν τοῦτο δέον να καταβάλληται εἰς ἡμισείας εἰς τὰ Γερμανικά καὶ Ἰταλικά στρατεύματα κατοχής.	
3) Πρὸς ἰκανοποίησιν των ἀναφευκτῶν ἀπαιτήσεων των στρατευμάτων κατοχής, πέραν των ὡς ἄνω ἀναφερθεισῶν κατὰ δόσεις πληρωμῶν, δέον να διατεθῶσιν ὑπὸ της Ελληνικῆς Κυβερνήσεως, κατόπιν ἐπιδοτησεως ὑπὸ των Πληρεξουσιῶν του Γερμανικοῦ Ράιχ καὶ του Βασιλείου της Ἰταλίας ἐν Αθήναις, τὰ ἐκείνῃ ἀναγκαζοῦντα ποσὰ εἰς δραχμάς. Διὰ των ποσῶν τούτων θα χρεωθῶσιν ὑπὸ της Τραπεζῆς της Ελλάδος εἰς νέους ἀνοιγησομένους ἄτοκους λογαριασμούς η Γερμανική καὶ ἡ Ἰταλική Κυβέρνησις εἰς δραχμάς ἀνάλογος των ὑφ' ἐκατέρων των δύο στρατευμάτων κατοχής ἀναλαμβανομένων ποσῶν. Ἡ βεβαίωσις των ἀναλήψεων τούτων δια την προσωρινήν ἀναγραφὴν των χρεώσεων θα λαμβάνει χώραν μηνιαίως ὑπὸ των Πληρεξουσιῶν ἀμφοτέρων πρὸς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν δια ποῖον ποσοστὸν του συνολικοῦ ποσοῦ του υπερβαίνοντος τας κατὰ δόσεις πληρωμάς δέον να χρεωθῆ ἑκατέρα των δύο Κυβερνήσεων. Βάσει των κοινοποιήσεων τούτων δέον ἡ Ελληνική Κυβέρνησις να προβαίνει εἰς τας ἀντιστοιχῶν ὀριστικὰς χρεώσεις ἀντὶ των προσωρινῶν τούτων.	
4) Ἡ ὀριστικὴ ρύθμισις των καταβολῶν της Ελληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐξαιρουμένων των ἐν τῇ παραγράφῳ 2 προβλεπομένων θα λάβει χώραν ἀργότερον.	
5) Ἡ ρύθμισις αὐτὴ θα ἰσχύσει ἀπὸ της 1 ^{ης} Ἰανουαρίου του 1942.	
II Ἐπισιτιστικά Μέτρα	
1) Ομοίως διὰ των ἀνεφοδιτισμῶν δια τροφίμων – προπαντὸς διὰ σιτηρῶν- συνήφθησαν συμφωνία, αἱ ὁποῖα θα διευκολύνουν οὐσιαστικῶς την ἐπισιτιστικὴν κατάστασιν του Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Μεταξὺ της Γερμανικῆς καὶ ἡ Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως διελευκάνθησαν καὶ τὰ ζητήματα των μεταφορῶν εἰς τρόπον ὅστε αἱ ὑπὸ της Γερμανίας καὶ Ἰταλίας διατεθεισὲς ποσότητες, θα καταφθάνωσιν εἴτε σιδηροδρομικῶς εἴτε διὰ θαλάσσης ἐγκαιρὸς πρὸς κύλῳιν των ἀναγκῶν της καταναλώσεως.	
Ἐπίσης συνεφωνήθη, ὅπως ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία διαθέτωσιν εἰς ἐπαρκεῖς ποσότητες χρῆσιμους πρώτας ὕλας π.χ. ἄνθρακος. Ἐλήφθησαν ὅλα τὰ μέτρα πρὸς ἐξασφάλισιν της μεταφορᾶς των ἀνθρώκων τούτων.	
Ἐθέλω να τονίσω κύριε Πρωθυπουργέ ὅτι εἰς τὰ θυσίας αὐτὰς υποβάλλονται ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία εἰς ἐποχὴν κατὰ την ὁποίαν αἱ οικονομικαὶ δυνάμεις αὐτῶν εὐρίσκονται λόγω του πολέμου εἰς ἑπακρον ἐντεταμέναι με την ἐλπίδα ὅτι ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις θα κατορθώσῃ νυν να υπερνικήσῃ τας ὑπὸ των πολεμικῶν συνθηκῶν προκληθείσας οικονομικὰς δυσχερείας.	
Δεσφείτω κύριε Πρωθυπουργέ την βεβαίωσιν της ἐξαιρέτου εκτιμήσεώς μου.	
Υπογραφή ΑΛΕΤΜΠΟΥΡΓΙ	

(στ) Το δάνειο της αρχικής συμφωνίας θεωρείται ως καταναγκαστικό αφού η Ελλάδα ήταν απύσχα.

(ζ) Τα δάνεια των επομένων συμφωνιών και των τροποποιήσεων πρέπει να θεωρούνται ως συμβατικά, αφού και η Ελλάδα ήταν παρούσα, ως δανείστρια αντισυμβαλλόμενη.

(η) Η μετατροπή των δανείων έχει αναδρομική ισχύ.

Πίνακας Καταβολών Υπό της ΤτΕ
 Πηγή www.spirospero.gr

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΕΝ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ Κ Α Τ Α Β Ο Λ Α Ι Υπό της Τραπεζικής της Ελλάδος εις τὰς ἀρχὰς κατοχῆς μέχρι 15 Μαρτίου 1943			
Χρονική περίοδος εις ἃς ἀποσφραγίζονται αἱ ἐναντί καταβολῆς	Εἰς ἑκατομμύρια		
	Εἰς τὰς Γερμανίας κατοχῆς	Εἰς τὰς Ἑλλάδας κατοχῆς	Ἔσοδα ἀπομνημόνων ἐπιτοκίων
1941			
Διὰ τὸν μῆνα :			
Ἀπριλίου	2.467,2	1.000	3.467,2
Μαΐου	3.389,0	1.000	4.389,0
Ἰουνίου	2.012	2.000	4.012
Ἰουλίου	3.925,4	1.000	4.925,4
Αὐγούστου	3.492,9	1.000	4.492,9
Σύνολον	12.471,1	7.000	19.471,1
1942			
Διὰ τὸν μῆνα :			
Ἰανουαρίου	4.398	1.000	5.398
Φεβρουαρίου	2.490	1.000	3.490
Μαρτίου	6.705	1.700	8.405
Ἀπριλίου	12.000	1.700	13.700
Μαΐου	14.729,9	2.000	16.729,9
Ἰουνίου	14.700	2.000	16.700
Ἰουλίου	29.750	2.000	31.750
Αὐγούστου	14.000,0	2.000,0	16.000,0
Σεπτεμβρίου	14.000,0	2.000,0	16.000,0
Ὀκτωβρίου	4.700	2.000	6.700
Νοεμβρίου	13.750	2.000	15.750
Δεκεμβρίου	134.000,0	11.400,0	145.400,0
Σύνολον	203.000	14.000	217.000
1943			
Διὰ τὸν μῆνα :			
Ἰανουαρίου	20.000	12.000	32.000
Φεβρουαρίου	12.000	8.000	20.000
Μαρτίου 1—15	22.000	13.000	35.000
Σύνολον	54.000	33.000	87.000
Ἔσοδα 1941	12.471,1	7.000	19.471,1
Ἔσοδα 1942	134.000,0	11.400,0	145.400,0
Ἔσοδα 1943	52.000,0	33.000,0	85.000,0
Ἔν. Σύνολον	198.471,1	114.400,0	312.871,1

Ο Νόμος Σβώλου και η απόφαση του ΑΕΔ 25/2012

Στις 6 Σεπτεμβρίου 1944, ο Αλέξανδρος Σβώλος⁸ ανέλαβε υπουργός Οικονομικών της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας Γ. Παπανδρέου. Σε σύντομο διάστημα, στις αρχές Νοεμβρίου, προσπάθησε να θέσει τις βάσεις για ανεφοδιασμό της χώρας και εξέδωσε το νόμο 18/1944⁹ (Περί νομισματικής διαρρυθμίσεως, ΦΕΚ 14/1944) για τη σταθεροποίηση της δραχμής. Μαζί με το επιτελείο του και τη συνδρομή του υφυπουργού και οικονομολόγου Άγγελου Αγγελόπουλου, συνέδεσε τη δραχμή με τη στερλίνα και επέβαλε σταθερή ισοτιμία με το χρυσό. Οι πλήρως απαξιωμένες κατοχικές δραχμές θα ανταλλάσσονταν με τις νέες δραχμές με αναλογία 1/50 δισεκατομμύρια, ενώ μία χρυσή λίρα θα αντιστοιχούσε σε 2.800 δραχμές. Στο άρθρο 1 ορίστηκε ότι νομισματική μονάδα (μας) είναι η δραχμή. Στο άρθρο 5 ορίστηκε η σχέση της νέας δραχμής προς την αντικατασταθείσα δραχμή. Ο νόμος δεν εξαιρεί οφειλές αλλοδαπών (άρα και Γερμανών). Πιο συγκεκριμένα:

Άρθρο 1

1. Νομισματική μονάδα εν Ελλάδι είναι η δραχμή, υποδιαρινημένη εις 100 λεπτά.
2. Τα τραπεζογραμμάτια της ΤτΕ κυκλοφορούν ως νόμιμον χρήμα εντός της Επικρατείας...

Άρθρο 5

1. Τα εν κυκλοφορία τραπεζογραμμάτια της ΤτΕ εκδόσεως προγενεστέρων της 26 Απριλίου 1941, ως και τα μετά την χρονολογίαν ταύτην εκδοθέντα, Η σχέση των ως άνω τραπεζογραμματίων προς την δραχμήν του άρθρου 1 του παρόντος νόμου ορίζεται εις πενήκοντα δισεκατομμύρια (50.000.000.000). Ο χρόνος της λήξεως της ανταλλαγής και της παραγραφής των τραπεζογραμματίων των ανωτέρω κατηγοριών θέλει ορισθῆ δι' αποφάσεως της ΤτΕ, κυρουμένης υπό του Υπουργού των Οικονομικών και δημοσιευομένης εις την Εφημ. Της Κυβερνήσεως.
2. Οφειλαί πάσης φύσεως εις δραχμάς στηριζόμεναι εις γενεσιουργόν αιτίαν υφισταμένην προ της ισχύος του παρόντος νόμου εξοφλούνται διά ισαρίθμων δραχμών των εν τη προηγουμένω & τραπεζογραμματίων, εφ' όσον δεν κατήλθεν ο χρόνος της ανταλλαγής ως ανωτέρω, ή διά των κατὰ τὸν άρθρον 1 δραχμών επί τη εν 5&1 του παρόντος άρθρου σχέσει. Εξαιρούνται της διατάξεως ταύτης αἱ προς το Δημόσιον, τους Δήμους και τας Κοινότητας οφειλαί εκ φόρων εν γένει, ως και αἱ εισφοραί προς ασφαλιστικά ιδρύματα δημοσίου δικαίου, αίτινες θέλουν ρυθμισθῆ υπό

ειδικού νόμου.

Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο της Ελλάδας με την υπ' αριθμόν 25/2012 απόφαση του έκρινε ότι όσο διαρκεί η οικονομική δυσπραγία το κράτος βαρύνεται με επιτόκιο καθυστέρησης μόνον 6%. Κατά συνεκδοχή δεν θα εισπράττει και μεγαλύτερα επιτόκια από άλλα κράτη.

Το ύψος του Κατοχικού Δανείου

Σύμφωνα με την έκθεση του επιτίμου αντιπροέδρου του Αρείου Πάγου, Ι. Παπανικολάου¹: Το άθροισμα των οριστικών χρεώσεων που έγιναν από την ΤτΕ προς τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής, μέσω των αντίστοιχων λογαριασμών, πέραν και επί πλέον των 'εξόδων κατοχής' (Σύμφωνα με το τότε ισχύον δίκαιο πολέμου, Σύμβαση Χάγης 1907, οι κατεχόμενες χώρες είχαν υποχρέωση να φέρουν το βάρος των εξόδων κατοχής), συνιστά το κεφάλαιο του κατοχικού δανείου, το οποίο η ΤτΕ χορήγησε, με εντολή του Δημοσίου. Η ΤτΕ ενεργούσε ως απλή εντολοδόχος του Δημοσίου. Δανειστής των πιστώσεων, άρα και δικαιούχος της απαίτησης κατά της Γερμανίας, ως διαδόχου του γερμανικού Γ' Ράιχ, είναι το ελληνικό Δημόσιο, όπως νομικώς ορθά ισχυρίζεται έκτοτε και μέχρι σήμερα η ΤτΕ.

Το ύψος του κατοχικού δανείου είναι δυσθεώρητο. Έχει δημοσιευθεί και ανακοινωθεί μια πληθώρα τιμών. Όλες είναι αυθαίρετες εκτιμήσεις. Μόνο η ΤτΕ⁴, βάσει των λογαριασμών που τηρούσε, γνωρίζει το σύνολο των καταβολών προς τους κατακτητές σε όλο το διάστημα της Κατοχής.

Έτσι, το συνολικό ποσό που αφορά τη Γερμανία ανέρχεται σε 1.617.781.093.648.819 δρχ. και στην Ιταλία σε 220.479.188.480 δρχ. Μετά την αφαίρεση των εξόδων κατοχής που καταβάλλονταν σύμφωνα με τον νόμο που υπήρχε και όπως αυτά είχαν συμφωνηθεί με τους κατακτητές η Γερμανία και η Ιταλία πήραν ως προκαταβολές 1.530.033.302.528.819 δρχ. και 157.053.637.000 δρχ. (30600 Δρχ και 3.14 Δρχ για την Γερμανία και Ιταλία αντίστοιχα, σύμφωνα με το νόμο Σβώλου!!!), αντίστοιχα. Κατά τον πλέον πρόσφατο υπολογισμό της ΤτΕ, για τη Γερμανία, το ποσό αυτό αντιστοιχεί προς 215,662,040\$ του τέλους 1944.

Κατά το Γερμανό Hagen Fleischer, επίτιμο καθηγητή της ιστορίας στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών⁵: Οι κατακτητές αναγνώρισαν ένα δάνειο του ύψους 476m reichsmarks (1\$ = 4.2 R.M.) του τότε Γερμανικού νομίσματος και είχαν ξεκινήσει την αποπληρωμή του λίγο πριν το τέλος του πολέμου (10/1944), αυτό είναι ένα μεγάλο πλεονέκτημα για την Ελλάδα. Σήμερα, αυτό το δάνειο, πιστεύει ο καθηγητής της ιστορίας, θα ήταν χωρίς τους τόκους ~7bn€, τα Γερμανικά δάνεια μετά τον πόλεμο είχαν επιτόκια 6%, αλλά ακόμη και με ένα συντηρητικό 3%, προσθέτει θα ήταν ένας τριψήφιος αριθμός Bn (Billion)€.

Η Ιταλία, μετά τον πόλεμο αναγνώρισε την οφειλή της από το κατοχικό δάνειο και προχώρησε σε σχετικό διακανονισμό με την Ελλάδα για την εξόφλησή του (σε συνδυασμό με την καταβολή και των σχετικών πολεμικών επανορθώσεων, επλήρωσε στην Ελλάδα 105 Mn\$). Πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσό αυτό προσεγγίζει την αναλογία 2:1 των αναλήψεων Γερμανών και Ιταλών, που αναφέρθηκε παραπάνω.

Το 1956, η Γιουγκοσλαβία και η Γερμανία συμβιβάστηκαν για ανάλογες περιπτώσεις. Η Γιουγκοσλαβία παραιτήθηκε από κατοχικό δάνειο. Η Γερμανία έδωσε στη Γιουγκοσλαβία δάνειο ύψους 240Mn(Million)DM με επιτόκιο 1% επιτόκιο και περίοδο αποπληρωμής 99 έτη.

Το 1971, επίσης, η Πολωνία και η Γερμανία συμβιβάστηκαν. Η Πολωνία παραιτήθηκε από την αξίωσή της. Η Γερμανία έδωσε στην Πολωνία δάνειο ύψους 1 BnDM, άτοκο με περίοδο αποπληρωμής 40 έτη.

Ελληνικές Διεκδικήσεις, Θέσεις & Ανακινήσεις Θέματος Επιστροφής Δανείου

Η Ελλάδα ποτέ δεν έκλεισε το θέμα του κατοχικού δανείου, μάλιστα:

(1) στη διάσκεψη των επανορθώσεων του 1945, των Παρισίων το 1946 και στη διάσκεψη των υπουργών εξωτερικών των τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων το 1947, η Ελλάδα διαχώρισε το κατοχικό δάνειο από τις επανορθώσεις και εξήτησε την επιστροφή του, και
(2) επανειλημμένα πολιτικοί όλων των παρατάξεων δήλωσαν στη Βουλή ότι για την Ελλάδα δεν έχει κλείσει το κατοχικό δάνειο.

Η Ελλάδα κατά καιρούς έκανε προς τη Γερμανία ανεπίσημες, άτυπες ή ρηματικές ενέργειες και δηλώσεις για την ανακίνηση του θέματος αποπληρωμής του δανείου, όπως:

- 1964, Αγγελόπουλος, εκπρόσωπος της ελληνικής κυβέρνησης.
- 1965, Άτυπη πρόταση Α. Παπανδρέου στον καγκελάριο Ερχαρτ.
- 1966, Ελληνογερμανικές συνομιλίες στην Αθήνα.
- 1974, Ζολώτας
- 1991, Ανεπίσημα και προφορικά, υπουργοί Εξωτερικών: Α. Σαμαράς και Γκένσερ.
- 1995, Ρηματική διακοίνωση, Πρέσβης Ελλάδος στη Βόνη, Ιωάννη Μπουρλογιάννης-Τσαγγαρίδης, στον Γερμανό υφυπουργό Εξωτερικών Hartmann,
- 1996, Ανεπίσημα και προφορικά, Σημίτης στον Κολ
- 2012-13, Δηλώσεις Τσίπρας (*Επίσκεψη στο Βερολίνο, 1/13*), Γκλέζος (*Η απάντηση του Υπουργού Εξωτερικών Γερμανίας σε δημοσιογραφική ερώτηση, για τις οφειλές της Γερμανίας προς την Ελλάδα, είναι ανιστόρητη, ψευδής και εξοργιστική, 4/12*), Αβραμόπουλος (*Υπεξ 4/13*).

Μολονότι, η Ελλάδα ποτέ δεν πρόβαλε κατηγορηματική απαίτηση της αποπληρωμής του κατοχικού δανείου (*κατηγορηματική απαίτηση σημαίνει διεθνείς οχλήσεις - εγγράφως και επισήμως*) είναι αξιοσημείωτος ο πρόσφατος τρόπος ενέργειας της κυβέρνησης⁴. Συγκεκριμένα το Δεκέμβριο του 2012, κατόπιν εντολής του πρωθυπουργού Αντώνη Σαμαρά στον αναπληρωτή υπουργό Οικονομικών, αυτός συνέστησε στο Γενικό Λογιστήριο του Κράτους (ΓΛΚ) ομάδα εργασίας, με επικεφαλής τον γενικό διευθυντή Θησαυροφυλακίου και Προϋπολογισμού του ΓΛΚ Π. Καρακούση, για να ερευνήσει και να μελετήσει τα αρχεία για το θέμα των γερμανικών αποζημιώσεων. Στις 8 Μαρτίου υποβλήθηκαν το αρχείο ταξινομημένο και το πόρισμα (80 σελίδες, *απόρρητο*), ενώ η κυβέρνηση ανακοίνωσε:

‘Την Παρασκευή παραδόθηκε το έργο της Ομάδας Εργασίας που είχε συσταθεί για την Έρευνα των Αρχείων του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους (ΓΛΚ) που αφορούν στις περιόδους του Α' και του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Πρόκειται για ένα έργο συλλογής, κωδικοποίησης, καταγραφής, ταξινόμησης και προστασίας του μεγάλου, παλαιού και ιστορικού αρχειακού υλικού. Ένα έργο που για πρώτη φορά πραγματοποιήθηκε, ουσιαστικά και οργανωμένα, εντός του ΓΛΚ με τη συγκέντρωση του ιστορικού υλικού σε χώρο του κεντρικού κτιρίου, όπου και φυλάσσεται. Η πολιτική ηγεσία ευχαριστεί τον συντονιστή κ. Π. Καρακούση και τα μέλη της Ομάδας Εργασίας για την ολοκλήρωση του έργου που τους ανατέθηκε.’

Προφανώς, η τελευταία θέση της Ελλάδας, αυτή του υπουργού Εξωτερικών Δ. Αβραμόπουλου σε έγγραφό του, που διαβιβάστηκε στη Βουλή (Απρίλιος 2013) βασίζεται στα δεδομένα του πορίσματος Καρακούση. Στη θέση αυτή, ο Υπεξ, αναφέρει ότι:

«Η Ελληνική Κυβέρνηση όπως έπραξε και στο ζήτημα των αποζημιώσεων των οικογενειών των θυμάτων της σφαγής του Διστόμου, παρεμβαίνοντας στη διαφορά μεταξύ Γερμανίας και Ιταλίας, ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, διατηρεί το δικαίωμα να ανακινήσει έτερες πτυχές των γερμανικών αποζημιώσεων, τη στιγμή που θα κρίνει καταλληλότερη προς τούτο, λαμβάνοντας υπ' όψιν το σύνολο των παραμέτρων». Απαντώντας σε σχετική ερώτηση του ανεξάρτητου βουλευτή Νίκου Νικολόπουλου, ο υπουργός Εξωτερικών ξεκαθαρίζει επίσης ότι «ανοικτό και διακριτό από το ζήτημα των πολεμικών αποζημιώσεων, παραμένει επίσης και το θέμα του κατοχικού δανείου, το οποίο η ΤτΕ υποχρεώθηκε να συνομολογήσει με τις γερμανικές και ιταλικές δυνάμεις κατοχής».

Γερμανικές Θέσεις για το Κατοχικό Δάνειο

Το 1995, ο Γερμανός υφυπουργός Εξωτερικών Hartmann απέρριψε τη μοναδική ρηματική διακοίνωση της Ελλάδας με το επιχείρημα ότι:

‘Μετά πάροδο 50 ετών από το τέλος του πολέμου και δεκαετιών αζιόπιστης και στενής συνεργασίας της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας με τη διεθνή κοινότητα το πρόβλημα των επανορθώσεων απώλεσε τη δικαιολογητική του βάση. Ως εκ τούτου δεν είναι δυνατόν να προσδοκά η ελληνική κυβέρνηση ότι η ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα προσέλθει σε συνομιλίες για το θέμα αυτό’.

Τον Απρίλιο 2012, το Υπουργείο Εξωτερικών Γερμανίας δήλωσε στο Αθηναϊκό Πρακτορείο: *‘Η Γερμανία αναγνωρίζει την ευθύνη της για τον Β' ΠΠ και λυπάται βαθύτατα για την οδύνη των θυμάτων. Αυτό ισχύει και για την γερμανική κατοχή της Ελλάδας.*

Η Γερμανία κατέβαλε από το τέλος του Β' ΠΠ, στο πλαίσιο της Συμφωνίας του 1946 για την Διασυμμαχική Υπηρεσία Αποζημιώσεων των Παρισίων, αποζημιώσεις και για την Ελλάδα και στήριξε την χώρα έμπρακτα στην ανοικοδόμησή της.

Εξήντα πέντε χρόνια μετά το τέλος του Πολέμου και έπειτα από δεκαετίες ειρηνικής, γεμάτης εμπιστοσύνης, συνεργασίας της Γερμανίας με την Ελλάδα και στενής σχέσης μας στο ΝΑΤΟ και την Ε.Ε., το ερώτημα των αποζημιώσεων από την σκοπιά της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης δεν αποτελεί πλέον θέμα.’

Στα μέσα Ιουλίου του 2013, ο Γερμανός υπουργός Οικονομικών Δρ. Wolfgang Schaeuble μιλώντας στο κεντρικό δελτίο ειδήσεων του ΣΚΑΪ αναφέρθηκε στις πολεμικές επανορθώσεις και στο κατοχικό δάνειο, οι θέσεις του ήταν:

‘Σε ό,τι αφορά στις επανορθώσεις από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το θέμα έχει διευθετηθεί νομικά με τη συμφωνία Λονδίνου και τη συμφωνία “2+4” για τη γερμανική ενοποίηση του 1990. Και με την αντίστοιχη συμφωνία του ΟΟΣΑ το θέμα έχει λυθεί. Με τη σύμφωνη γνώμη και της Ελλάδας. Τα ζητήματα των όποιων οικονομικών απαιτήσεων από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο έχουν ρυθμιστεί τελειωτικά. Έχουμε εκπληρώσει το καθήκον μας. Το θέμα της ηθικής ευθύνης είναι κάτι τελείως διαφορετικό. Την αναλαμβάνουν οι Γερμανοί και αυτής της γενιάς. Τα νομικά ζητήματα, όμως, κλείσανε κάποτε. Η Ελλάδα συμφώνησε σε αυτό και όλα τα άλλα κράτη του κόσμου και για αυτό το θέμα έχει λήξει’.

Η Νομική Διάσταση της Διεκδίκησης της Αποπληρωμής του Δανείου

Πολλοί αναλυτές και μελετητές αναλύουν τη νομική διάσταση της επιστροφής του δανείου, παίρνουν θέση και κάνουν διάφορες προτάσεις για τη διεκδίκηση και την αποπληρωμή.

Ο Επίτιμος Αρεοπαγίτης Ι. Παπανικολάου¹, στην έκθεσή του προτείνει ότι εφόσον δεν ευοδωθεί πολιτική συμφωνία, τότε δεν υπάρχει άλλη λύση παρά η νομική διαδικασία της προσφυγής της Ελλάδας κατά της Γερμανίας, κατά σειρά βαρύτητας και προτεραιότητας:

(α) Στο Διαιτητικό Δικαστήριο Συμφωνίας Λονδίνου του 1953 (άρθρο 28), αφού πρώτα αντιμετωπισθεί το ζήτημα της σύνθεσης του δικαστηρίου (άρθρο 7 παρ. 4, στη σύνθεση του δικαστηρίου η Γερμανία διορίζει 4 από τα 10 μέλη χωρίς αντίστοιχο δικαίωμα της Ελλάδος).

(β) Στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (ΔΔΧ). Είναι απαραίτητο αμφοτέρωτα τα μέρη να αποδεχθούν τη δικαιοδοσία του ΔΔΧ, όπως προσδιορίζεται στο καταστατικό του.

(γ) Στα Εσωτερικά ελληνικά δικαστήρια (δικαίωμα παρέμβασης ΓτΕ υπέρ ελληνικού Δημοσίου).

Ο έγκριτος Νομικός Γ. Στεφανάκης², στην αρθρογραφία του συμπεραίνει ότι δεν υπάρχει Νομική βάση προς επιδίωξη επιστροφής του δανείου. Πιο συγκεκριμένα:

(α) Σύμφωνα με τον ν. 18/44 (νόμος Σβώλου) ουσιαστικά διαγράφηκαν όλες οι κατοχικές οφειλές:

‘Ο νόμος δεν εξαιρεί οφειλές αλλοδαπών, άρα και Γερμανών. Κατακρίθηκε (ο νόμος) ως άδικος. Ισχυσε όμως. Ισχύει ακόμη. Δεν μεταβάλλεται το ζήτημα και εάν τονισθεί ο χαρακτήρας του δανείου ως αναγκαστικού. Αν προβληθεί, δηλαδή, το εντεύθεν φανερό αδίκημα κατά της χώρας. Οι εδώ οφειλές εξ' αδικήματος, κατ' άρθρ. 26 ΑΚ, υπόκεινται στο εθνικό μας δίκαιο. Άρα διέπονται από τον ν. 18/44.’

(β) Ακόμη και εάν παρακαμπτόταν η ρύθμιση του ν. Σβώλου, το ζήτημα, ουσιωδώς, δεν μεταβάλλεται.

‘Το Ανώτατο Ειδικό μας Δικαστήριο με την υπ’ αριθμ. 25/2012 απόφασή του έκρινε ότι όσο διαρκεί η οικονομική δυσπραγία το κράτος βαρύνεται με επιτόκιο καθυστέρησης μόνον 6%. Όσο, δηλαδή, ίσχυε και προ της ένταξής μας στην ΕΟΚ. Κατά συνεκδοχή δεν θα εισπράττει και μεγαλύτερα επιτόκια από άλλα κράτη! Υπό το νομολογηθέν επιτόκιο, οι υπερπληθωρισμοί οι βιωθέντες, για πολλά χρόνια, μάλιστα και τις δεκαετίες '80 και '90, ουσιαστικά εξανέμισαν το χρέος.’

Σταχυολογώντας το άρθρο του γνωστού δημοσιογράφου και πολιτικού αναλυτή Τ. Μίχα³, επισημαίνω:

(α) Η Ελλάδα έχει δύο νομικές επιλογές για την αποπληρωμή του δανείου. Να διεκδικήσει το δάνειο ως μέρος των πολεμικών αποζημιώσεων για τις καταστροφές που επέφερε η γερμανική κατοχή ή ως απλή αποπληρωμή τραπεζικού δανείου. Αμφότερες οι επιλογές οδηγούν σε αδιέξοδα, σύμφωνα με διεθνείς αναλυτές.

(β) Αν η Ελλάδα ζητήσει την εξόφληση του δανείου ως μέρος των πολεμικών αποζημιώσεων, τότε αντιμετωπίζει το γεγονός ότι διάφορες ρυθμίσεις και γεγονότα έχουν κλείσει το θέμα της διεκδίκησής των. Τέτοιες ρυθμίσεις και γεγονότα είναι:

- *Διάσκεψη Παρισίων για τις Επανορθώσεις (1945): Η Ελλάδα ζήτησε 10 Bn\$ και της δόθηκαν 25 Mn\$ (~2.5 Bn\$, σήμερα) κυρίως σε μηχανές.*

- *Υπογραφή ειρηνευτικής συμφωνίας (συνθήκη των 4+2, ΗΠΑ, Ρωσία, Γαλλία, Βρετανία + Δ. Γερμανία, Α. Γερμανία) επανένωσης της Γερμανίας που θεωρείται ότι κλείνει και οριστικά το θέμα των πολεμικών αποζημιώσεων του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.*

- *Συμφωνία Γερμανίας και Ελλάδας (18/3/1960), σύμφωνα με την οποία η Γερμανία ανέλαβε να καταβάλει σε ιδιώτες θύματα το ποσό των 115 Mn DM.*

- *Προσφυγές Ελλήνων στη διεθνή δικαιοσύνη με αίτημα αποζημιώσεων, χωρίς αποτέλεσμα. (Το 2011, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κρίνοντας ότι οι μεταπολεμικές συμφωνίες είχαν ρυθμίσει το θέμα των αποζημιώσεων, απέρριψε την προσφυγή 4 Ελλήνων από το Δίστομο. Το 2012, το Διεθνές Δικαστήριο στη Χάγη απέρριψε προσφυγή επιβιωσάντων σφαγής Διστόμου (Σημείωση συντάκτη: το δικαστήριο δεν ασχολήθηκε με την ουσία, παρά μόνο με τη δωσιδικία των κυριάρχων κρατών και με το κατά πόσο τα ιταλικά δικαστήρια μπορούσαν να διαγνώσουν οφειλές του γερμανικού δημοσίου).*

(γ) Αν η Ελλάδα ζητήσει την εξόφληση του δανείου ως αποπληρωμή ενός απλού τραπεζικού δανείου υπάρχουν πάλι προβλήματα. Τα προβλήματα αυτά είναι:

- *Αν το δάνειο ήταν καταναγκαστικό, τότε το θέμα έχει τελειώσει καθόσον το θέμα των επανορθώσεων, αποζημιώσεων κ.λπ. έχει ρυθμισθεί (ίσως όχι δεοντολογικά, αλλά έχει ρυθμισθεί νομικά, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο. Το έγκλημα έχει διαπραχθεί και η ποινή έχει αποδοθεί.)*

- *Αν πάλι το δάνειο ήταν κανονικό, τότε πράγματι η Ελλάδα δικαιούται το αρχικό ποσό και τους τόκους. Αλλά επειδή το δάνειο ήταν άτοκο, δικαιούται μόνο το αρχικό ποσό (ασήμαντο μετά από 70 έτη πληθωρισμού).*

- *Ο νόμος του Σβώλου, το μεγαλύτερο εμπόδιο για οποιοδήποτε ελληνικό αίτημα επιστροφής του κατοχικού δανείου στην ουσία ακυρώνει το θέμα του κατοχικού δανείου (ανεξάρτητα από τους όρους -καταναγκαστικό ή όχι- κάτω από τους οποίους έγινε το δάνειο).*

Ο Hagen Fleischer, επίτιμος καθηγητής της ιστορίας στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών σε συνέντευξη του στη Deutsche Welle, ανέφερε ότι το αναγκαστικό δάνειο θα πρέπει να διαχωριστεί από τις άλλες πολεμικές αποζημιώσεις:

‘Η Ελληνική κυβέρνηση θα πρέπει να ξεχάσει τις πολεμικές αποζημιώσεις, εστιάζοντας στο δάνειο. Για πρακτικούς λόγους εγείροντας τις επανορθωτικές διεκδικήσεις είναι ένας αδιέξοδος δρόμος, καθώς καμιά Γερμανική κυβέρνηση δεν θα διακινδυνεύσει δημιουργία ενός προηγούμενου. Οι κατακτητές αναγνώρισαν ένα δάνειο του ύψους 476m reichsmarks (1\$ = 4.2 ₧.) του τότε Γερμανικού νομίσματος και είχαν ξεκινήσει την αποπληρωμή του λίγο πριν το

τέλος του πολέμου (10/1944), αυτό είναι ένα μεγάλο πλεονέκτημα για την Ελλάδα. Σήμερα, αυτό το δάνειο, πιστεύει ο καθηγητής της ιστορίας, θα ήταν χωρίς τους τόκους ~7bn€, τα Γερμανικά δάνεια μετά τον πόλεμο είχαν επιτόκια 6%, αλλά ακόμη και με ένα συντηρητικό 3%, προσθέτει θα ήταν ένας τριψήφιος αριθμός bn€.

Η Προοπτική

Είναι προφανές ότι η εφαρμογή της νομικής διαδικασίας του θέματος είναι εξαιρετικά δυσχερής έως οδηγούσα σε δαπανηρά αδιέξοδα. Το θέμα είναι κατ' εξοχήν πολιτικό, καθώς αν τεθεί στο τραπέζι επηρεάζει όχι μόνο τις σχέσεις της Ελλάδας με τη Γερμανία, αλλά και άλλες χώρες.

Η πρόταση του Ι. Παπανικολάου¹: Πολιτική συναινετική λύση με επιδίωξη της ικανοποίησης της Ελλάδας μέσω διπλωματικών χειρισμών, ίσως, είναι η ορθότερη και πλέον ρεαλιστική οδός για την Ελλάδα (διεκδικήσεις άλλων κρατών δεν θα υπάρχουν αφού η Γιουγκοσλαβία και η Πολωνία ικανοποιήθηκαν για τις ανάλογες αξιώσεις τους).

Μια λύση θα ήταν, ίσως, να ενταχθεί η επιστροφή του κατοχικού δανείου σε μελλοντικές περικοπές του Ελληνικού χρέους για την αποπληρωμή της δανειακής βοήθειας της Γερμανίας στην Ελλάδα στο πλαίσιο του Μνημονίου (ιδέα Γερμανού καθηγητή Ριτσλ) ή στην επένδυση του (πλήρως ή εν μέρει) στο Ελληνικό Επενδυτικό Ταμείο, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για την στήριξη και ενίσχυση της ελληνικής επιχειρηματικότητας και τη δημιουργία θέσεων εργασίας (πρόταση Γιώργου Χατζημαρκάκη, ευρωβουλευτή των Γερμανών Ελεύθερων Δημοκρατών), διακριτικά, με τρόπο που δεν θα παρουσιάζεται ως υποχώρηση της Γερμανικής πλευράς αλλά ως συνεννόηση, συναίνεση και αλληλεγγύη μέσα στην ΕΕ.

Μια άλλη λύση θα ήταν, μια λύση παρόμοια με εκείνη του συμβιβασμού της Γερμανίας με την Πολωνία το 1971 (η Πολωνία παραιτήθηκε από την αξίωσή της και η Γερμανία έδωσε στην Πολωνία δάνειο ύψους 1Bn DM, άτοκο και περίοδο αποπληρωμής 40 έτη). Το άτοκο αυτό δάνειο θα μπορούσε να κατατεθεί σε ένα Ταμείο Ανάπτυξης της Ελλάδας και να είναι υπό Ευρωπαϊκή Αιγίδα.

Τέλος, το πόρισμα Καρακούση με τα νεότερα στοιχεία και οι εξελίξεις μπορούν να πυροδοτήσουν την προβολή μιας επίσημης έγγραφης κατηγορηματικής απαίτησης -καλά τεκμηριωμένης- από την Ελληνική κυβέρνηση προς τη Γερμανική κυβέρνηση για την αποπληρωμή του κατοχικού δανείου το οποίο αναγκάστηκε να δώσει η ΤτΕ στους κατακτητές - Γερμανούς και Ιταλούς - από το 1942 ως το 1944.

Αναστάσιος Μπασαράς
Σμχος (ΜΗ) ε.α. – Ανώτερο Στέλεχος του ΝΑΤΟ (τέως)

ΠΗΓΕΣ

1. Ιωάννης Παπανικολάου, Επίτιμος αντιπρόεδρος Αρείου Πάγου, (<http://www.iefimerida.gr/news/100287>)
2. Γιώργος Στεφανάκης, Νομικός (www.gkstefanakis.gr), Το κατοχικό δάνειο, ΕΣΤΙΑ / Οικονομία / 08 Μαΐου 2013)
3. Τάκης Μίγας, Δημοσιογράφος Αναλυτής (<http://www.protagon.gr>)
4. Ζώνης Τσώλης, Δημοσιογράφος, Αρχισυντάκτης, Εφ. Βήμα, 7/4/2013/ (<http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=506590>)
5. Prof Hagen Fleischer, (<http://www.enetenglish.gr/?i=news.en.article&id=664>)
6. Τάσος Μ. Ηλιαδάκης, καθηγητής της ΣΕΑ <http://paganeli.wordpress.com/2012/04/02/>
7. Σταύρος Δημητράκουδης, 6-12-2012, (<http://antikleidi.com/2012/12/06/german-debt/>)
8. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΒΩΛΟΣ, Ο ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΛΟΓΟΣ, Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ, Ο ΟΡΑΜΑΤΙΣΤΗΣ, ΕΕ Γ. Κασσιμάτης, Γ. Αναστασιάδης
9. Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, 10 Νοεμβρίου 1944., ΑΦ 14, Νόμος 18 'Περί νομισματικής διαρροθμίσεως'